

TOPLUMSAL DÜZEN, DEMOKRASİ VE SEÇKİNLER

Önal SAYIN^x

" Değer ölçüleri olmayan hiçbir toplum yoktur; ancak bazı değerler zamanın gereklerine göre değişeceğine, zamanla katılaşma, kireçlenme eğilimi gösterirler."

Niyazi BERKES

İnsanların birlikte yaşaması, belirli bir düzeni gerektirmektedir. Düzensiz toplum düşünülemez. Düzen, bazen içinde değer yargısı taşıyan bir sözcük olarak kullanılır; özellikle de toplumla ilgili olduğu zaman. Her toplumsal düzen, toplumun belirli kesimlerinin çıkarlarının gerçekleştirilmesini ve sürdürülmesini sağlayabilir. Toplumsal düzene uygun hareket etmeyenler, düzen bozucu olarak değerlendirilirler. Toplumsal düzeni, değer yargısı taşımayan bir anlamda, belirli bir işleyiş biçimi olarak değerlendirirsek, buradan hareketle, birbirinden farklı işleyiş biçimine sahip birçok toplumsal düzenden söz edebiliriz.

Demokrasi, kökleri Antik Yunan'a uzanan toplumsal bir düzendir. Çoğulcu demokrasi ise Batı Avrupa'nın bir buluşudur. Bu yeni toplumsal düzen, seçim temeline dayanan, siyasal iktidarı örgütleyen, ortaçağın sonundan XX. yüzyılın ortalarına dek uzanan tarihsel bir evrimin ürünüdür.

Seçkin kavramı Pareto'nun fikirlerinde anlamını bulmuştur. Ona göre seçkinler, kendi çalışma alanında veya birçok etkinliklerde üstün yeteneklere sahip olduğunu kanıtlamış, özel nitelikler göstermiş kişilerin toplamıdır. Pareto, ayrıca iktidarda bulunanların oluşturduğu "iktidar elitleri" ne önemli bir yer ayırmıştır. Mosca ve Mills ise aynı geleneği sürdürmelerine karşın, seçkinle otorite ve iktidar arasında ilişki kurmuşlardır. Onlara göre seçkinler, iktidar ve otorite konumlarını işgal eden kişilerin toplamıdır.

Bu makalemizde Batı dünyasının liderliğini üstlenmiş ABD'nde toplumsal düzen, demokrasi ve seçkinler kavramlarının bir bağlam içinde geçirmiş olduğu tarihsel süreci irdelemeye çalışacağız.

(x) Prof.Dr.Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Öğretim Üyesi

ABD' nin bugün ulaşmış olduğu ekonomik gelişmişlik düzeyinin gerçekleşmesinde, olumlu doğa koşullarının yanında, seçkinlere yeteneklerini kullanma olanağını veren toplumsal düzenlerden biri olan demokrasinin rolünü ortaya koymaya çaba göstereceğiz. Bu arada ABD' nin Avrupa kültürünün bir türevi, bir ürünü olduğunu da aklımızdan ıkarmayacağız.

ABD' ne göç eden Avrupalıların, geride kalanlar gibi feodalizmi tasfiye etmek için herhangi bir çabaya girmelerine gerek yoktu. Bu göçmenler, Amerika' da kuracakları toplumsal düzen konusunda Aydınlanma ağı filozoflarından, Darwin'den, liberal iktisatçılarından, Max Weber, Pareto gibi sosyologlardan esinlendiler. Kısaca "Yeni Dünya" nın insanları, Avrupa' da XII. yüzyıldan beri kurulmaya çalışılan liberal demokratik parlamenter rejimi bu bakır topraklarda kurma çabasına giriştiler.

Yeni toplumsal düzenin saptanması konusunda ABD'nde ilk tartişmalar federalistlerle, cumhuriyetçiler arasında belirdi. Bu tartişmalarda insan doğası temel konu oldu: Federalistlerden Madison'a göre, fesatlıkların gizli tohumlarını insanın doğasında aramak gerekir. İnsanın aşırılıkları ve ihtirasları yeni bir siyasal toplumun istikrarını ve sürekliliğini garanti edebilecek merkezi bir hükümetin kurulmasını meşrulaştırmaya hizmet etmektedir. En yetenekli, en akli başında bireyler ihtiraslarına hakim olabilirler. Bu görüş açısından bakıldığında, toplumu bu bireylerin yönetmesi gerekir. Bu nedenle Hamilton, ulusun ve ekonominin yöneticilerinin aynı kişiler olmasını istemektedir. Bunların iktidarı, bireysel yeteneklerin çeşitliliğiyle meşrulaşmış mülkiyet hakkı temeline dayanmaktadır. Hkmetin amacı mülkiyetin bölüşümünü eşitsiz biçimiyle korumaktır. Kitleler demokrasi içinde mülkiyetin bölüşümünü altüst ederler. Federalistler bu olgudan dolayı halktan korkarlar; ona güvenmezler; iktidarda zengin insanlardan oluşan bir aristokrasiyi tutmak isterler(1).

John Adams, benzer fikirler ileri sürmektedir: İnsan melek değildir. İnsanlar arasında fiziksel ve zihinsel eşitsizlikler mevcuttur. Bu eşitsizlik yaratıcı tarafından istenmiştir. Sonuç olarak hkmet en yetkin, en az egoist, tepilerinin egemenliğine girmeyen kişilere teslim edilmelidir. Buna karşılık Hamilton'un aksine John Adams, yönetimin sadece zenginlere değil, tüm toplumsal sınıflardan çıkan doğal bir aristokrasiyeye verilmesini savunur(2).

Thomas Jefferson ve Hamilton arasındaki karşıtlık XVIII. yüzyılda büyük yankılar uyandırdı. Bu karşıtlık Locke ve Hobbes arasındaki karşıtlığa benziyordu. Hobbes ve Locke insanların iki aşamadan geçtiklerini belirtirler: Doğal ortam ve uygar ortam. Doğa durumu konusunda Locke, Hobbes'la aynı fikirde değildir. Locke doğa durumunun, Hobbes'ın söylediği gibi bir yasadışı anarşi ve savaş durumu olmadığını, özgürlük ve eşitlik durumu olduğunu, bu dönemde insanların "doğal hakları"nın bulunduğunu anlatmak için, tüm akıllı ve erdemli insanlardan kurulu bir barış ve mutluluk dönemi olduğunu ileri sürer. (3) Hobbes'a göre insan, insanın kurdudur. Bu nedenle insanın doğasında egoistlik vardır. Locke'a göre ise, doğa durumunda ~~aklı~~ insanlara, kendi gibi eşit ve özgür olan öteki insanların yaşamına, sağlığına, özgürlüğüne ve mallarına zarar vermemesi gerektiğini söyler.

ABD'nde, 1778 'de bağımsızlık ilanı ile ortaya çıkan akım egemen oldu: Bütün insanlar eşit olarak yaratılmışlardır. İnsanlara Tanrı tarafından verilmiş başkalarına aktarılamayan belirli haklar vardır; bu haklar arasında yaşama, özgürlük ve mutluluğu arama hakları bulunur. Jefferson'un etkisi altında, XVIII. yüzyıl felsefesi ve özellikle de Rousseau'nun fikirleri bağımsızlık ilanında yer aldı: Locke ve Rousseau'nun düşünceleri, doğal hukuk öğretisi, insana güvenmek, insan doğasının mükemmelleşmesi, eğitimin yararı, aklın kültü, mutluluğun aranması, halk iradesi, demokrasi Jefferson da, J.Adams gibi temeli yetenek ve erdem olacak seçkinin varlığına inanıyordu; bu seçkinlerin zenginlikten ve doğuştan ileri gelen aristokrasinin yerini alabileceklerini ileri sürüyordu. Eğitimin önemi bu düşünceden kaynaklanıyordu. Jefferson'a göre tüm insanlar doğal olarak eşittirler, fakat onlar içinde en yetkin olanlar toplumu yönetmelidirler. Aydınlatılmış, akli başında bir halk yetkinlikleri nedeniyle onları seçeceklerdir, aksi takdirde bu seçkinlerin hiçbir şekilde yönetme hakları yoktur. Kolayca kabul edilmiş siyasal ve yasal bir eşitlik, sonuçta bir yetenek eşitsizliğini tanımayı engelleyememelidir.

Jefferson'un ve Hamilton'un fikirleri arasında bir çeşit sentez gerçekleşecektir. Jaksoncu demokrasi, sistemi altınsa etmiyorsa da, Jefferson' un dile getirdiği gibi, sistem, insanlar arasındaki rekabet fikrinin zaferi aracılığıyla dönüşmektedir. Sonuçta her ne kadar ülkenin "ekonomik yöneticileri"nin elit olması sürmüş olsa da, bireysellik, toplumsal dikey hareketliliğe olanak vermektedir.

Jaksoncu döneme egemen olan ideoloji, başarıları iktidarı meşrulaştıran sanayici ve ekonomi yöneticisi seçkinlerin ortaya çıkışını savunmaktadır. Tarihsel şansların eşitliği deyimiyle özetlenebilen bu dönem, bireyin egemenliğinin başlangıç tarihidir. Turner'in işaret ettiği gibi, Amerikan halkının elde ettiği deneyimin ürünüdür. Ona göre, Batı bölgelerinin sunduğu sınırsız gelişme olanakları, sanayinin kaptanlarının ortaya çıkışına zorunlu olarak neden olmaktadır. Bunlardan en iyi örnekler Carnegie veya Rockefeller'dir. Eğitim, teknik ilerleme herkese kendi şanslarına inanma olanağını vermektedir(4).

Kapitalizm ve Demokrasi

İnsanların eşitsizliğine inanma, federalistlerin fikridir. Bu fikir, eşitlikçi ve demokratik bir ideolojinin yaygınlaşması ölçüsünde protesto edildi. Bu sefer ortaya çıkan eşitsizlik, herkes tarafından kabul edilmiş ilkeler üzerine kuruldu ve adil olduğu ilan edilebildi. Bu son görüş açısı içinde, insanlar karakterlerine ve kapasitelerine göre farklı biçimde başarılı olmaktadır; çünkü, doğanın yasası sadece insanların bazılarının güçlü, enerjik cesaretli olmasına olanak vermektedir: Bin insanın serveti, karakterinin ürünüdür; aynı biçimde zenginlik sadece yetkinliğin ürünüdür; Böylece kapitalizm ender olarak yetişen müteşebbisin etkinliğinden faydalanır. Başarı Amerikan kollektif bilincinin temel ögesi olduğuna göre, serbest işyeri onun zorunlu ve yeri doldurulamayacak aracıdır. "Self made man" in ortaya çıkışına olanak veren ekonomik bireyselcilik özel işyeri sayesinde toplumun temelini oluşturmaktadır. Müteşebbis müstakbel seçilmişlerin tüm umutlarının vücut bulduğu kahraman olmaktadır.

Horatio Alger liberalizmle muhafakarlığı (conservatisme) ve demokrasiyle aristokrasiyi uzlaştırmaktadır. Alger, Amerikan ideolojisini temsil etmektedir. Adı büyük bir sembol olarak sürmektedir. Kahramanı her zaman fakir, karanlık bir kişidir, fakat nitelikleri, cesareti, erdemleri ve kent tarafından sunulan olanakları onun başarısına, toplumsal olarak kendini kanıtlamasına meydan vermektedir. Kahramanının başarısı yeteneklerinden ileri gelmektedir; aynı biçimde başarısızlığı da yetkinsizliğinin, değersizliğinin bir sonucudur. Bu öğretiler, Jefferson'un bağımsızlık ilanına yazdırdığı " mutluluk hakkı" nın yeniden ele alınmasıdır. Bireye dolu dolu kendini gerçekleştirme olanağı verdiğinden,

mutluluk hakkı, özgürlüğün en son amacıdır. Bu açıdan, hükümetin rolü belirlenmiştir: Sadece mutluluğun araştırmasını kolaylaştırmak amacıyla çaba harcamalıdır. Toplumsal başarı mitinin yaygınlaşmasında, protestanizmin ve darwinizmin ABD'ndeki etkisinin de rolü büyüktür(5).

Horatio Alger 'nin kahramanlarının sahip olduğu erdemleri birçok protestan grupları içinde bulabiliriz. Bu gruplarda yaşam karşısındaki püriten (puritaine) tavır ortaktır. Püritanizm (puritanisme) ekonomik bireysellik ve kişisel başarı arasında yer alan bir terimdir. Protestanizm toplumsal başarıyı ve liberal kapitalizmin bireysellikliğini meşrulaştırma olanağını vermektedir. Kapitalizmin ve protestanizmin ülkesi ABD bunun en iyi sentezidir. Max Weber, "Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhunu" adlı yapıtında şöyle der: Protestan ahlakının asetizm (Ascetisme) öğretilerine göre belli ilkeleri vardır. Püriten bir insan bu ilkelere uygun olarak yaşamalıdır. Asetizme göre, insanlar doğuştan ya aziz veya aziz olmadan dünyaya gelirler. Bu Tanrı'nın işidir. İnsanlar dua ederek aziz olamazlar. Yaşamda en büyük kötülük aylak, aylak dolaşmaktır, tembelliktir. İnsanlar sürekli çalışıp üretmelidirler; ürettiklerini har vurup, harman savurmamalıdır; tam aksine, tasarruf etmelidirler (6). Asetik (ascetique) tutum ve davranışlar Tanrı'nın iradesine uygun düşmektedir. Yönetimsel bir irade aracılığıyla, insan kendini sürekli kontrol etmesi, ekonomik işlerin yönetimine dek uzanan bireysel davranışların aklileştirilmesine (rationaliser) yol açacaktır. Böylece püriten (le puritain), işyerlerini örgütleme ve ekonomiyi aklileştirme konularında yetenekli olmaktadır. Bununla birlikte, mesleki başarı zenginliğin artışıyla ifadesini bulur. Bu durum Tanrı'nın emirlerine uymakla ters düşmemektedir. Zenginliğin elde edilmesi değil, sonuçları tembellik, zevk ve sefahat getirirse ceza gerektiren bir durum yaratır. Zaman boşa harcanmamalıdır, çünkü iş, Tanrı'nın yeryüzündeki şahasesinin yaratılmasına yöneliktir. Böylece insan mütevazı bir hayat sürmelidir(7). Zenginlik, insanın Tanrı'nın sevgili kulu olmasının bir göstergesidir. Max Weber'e göre, asetizm öğretilerine sadık olan bir püritenin yaşam biçimi, kapitalist dünyadaki bir müteşebbisinkiyle aynıdır. Yukarıda püriten için verilen betimleme, çalışan, tasarruf eden, tasarruflarını yatırıma dönüştüren biçimindedir. Bu betimleme gerçek bir müteşebbisinkiyle aynıdır. Bu bağlamda Max Weber'e göre kapitalizmin ortaya çıkması ve gelişmesinde protestan ahlakının yarattığı kapitalist zihniyetli müteşebbisler etken olmuşlardır.

İngiltere'de 1860 'a doğru liberal ekonomik okul Fransız devriminden kaynaklanan radikal fikirlere ve rasyonalizme bağlı olarak düşünce dünyasına egemen oldu. Bu küçük radikal çekirdeğin büyük adanı Jérémie Bentham faydacı ahlakı gözler önüne serdi. Ona göre insan her yerde, her koşulda hazzı, zevki arar. En büyük mutluluk, herkesin kendi zevkinin peşinde koşmasıyla oluşan hazların toplamıyla gerçekleşir. Önceden oluşturulmuş bir uyum aracılığıyla genel çıkarlar ve özel çıkarlar birlikte olabilmektedir. Faydacı Bentham, püriten geleneklere sahip bir ülkede tutunabilir mi? Bentham, asetizmin aksine zevki savunmuştur. Fakat Bentham kısa vadeli ve uzun vadeli çıkarlar arasında bir ayırım yapmaktadır. Ona göre uzun dönemli mutluluğu gerçekleştirmek için, kısa dönemli zevklerin tatmini konusunda asetizme uygun bir yaşamın kabul ettirilmesi gerekmektedir. Bu fikirleriyle Bentham ilkel püriten ahlakdan pek uzak görünmemektedir(8). Bentham'ın fikirleri, Max Weber'in ve Bentham'ın fikirlerinin Amerikan düşünce yaşamında ve dolayısıyla Amerikan toplumsal düzeninin oluşumunda büyük etkileri olmuştur.

Darwinizmde ve protestanizmde, bir tarafta doğal, diğer tarafta tanrısal olan, eşitsizlik fikrine dayalı ortak bir insan kavramının ortaya çıktığı görülmektedir. Üstün bireylerin erdemlerinin, niteliklerinin ikili bir rolü vardır. Bu özellikler bireyin seçildiğini (Tanrı tarafından) bilme olanağını verir: Yeteneği sayesinde birey hem yaşamını sürdürme şansına sahip olacaktır ve hem de seçilmiş olacaktır. Doğal ayıklama, yaşam için savaşım boyunca sürer. Doğal ayıklama çevreye uyum için bireyin sahip olduğu niteliklere bağlıdır: En yetenekli olanlar yaşamlarını sürdürecekler, diğerleri ayıklanacaklardır. Bir yandan Tanrı, diğer yandan doğa tarafından seçilmiş seçkinlerden söz edilmektedir.

Darwin'in fikirlerinin çok sıkı bir biçimde sanayi kapitalizminin gözlemine, savaşımına ve dengesizliklerine bağlı olduğu görülmektedir. Bu durum maksimum düzeyine ABD'nde ulaşmaktadır. Darwin'in etkisi açıktır ve düşünceleri Amerikan ideolojisine derinlemesine bir biçimde damgasını vurmuştur: Evrim kuramı aşağı yukarı herkesçe kabul edildi; kilise bile boyun eğmek zorunda kaldı. Böylece Darwin'in düşüncesi, protestan kilisesine egemen olan fikirler ve "self made man" in miti arasında bir uzlaşma gerçekleşti. Özdeksel başarıları, yaşamaya devam etme kapasitesi, bu seçkinlerden insanüstü bir varlık gerçekleştirdi. Bu varlığın

meşruluğu aynı zamanda hem bilimsel ve hem de dinsel.

Spencer'in fikirleri ABD'nde daha fazla rağbet gördü. Lamarck'dan esinlenerek toplumsal evrimi dile getiren H. Spencer şöyle demektedir: "Bu evrim, sürekli birbirleriyle bağlı olmayan eşitlerden, eşit olmayan bağılılara doğru evrimleşen bir öğeler sisteminden ibarettir"(9). Spencer, bu evrim sürecine en iyi uyum gösteren varlıkların, yani en iyilerin yaşamını sürdürebileceğini belirtir. İlerlemenin tamamlanabilmesi için, savaşımın doğal koşullarını dönüştürerek her türlü müdahaleden kaçınmak gerekir. Böylece bir defa daha "bırakınız yapsınlar" felsefesi ifadesini bulmaktadır. Devlet müdahale etmemelidir. Tam aksine devletin rolü doğal koşulların ayakta tutulmasıyla sınırlanmalıdır. Bu koşullar bozulursa, örneğin fakirlere yardım edilirse, tüm ilerlemeler engellenmiş olur. Bu özgür rekabet ortamında müteşebbis ilerlemeyi, üretimin artışı, verimliliğin yükselmesini sağlar. Bu özdeksel başarı seçkinlerin simgesidir. John D. Rockefeller de benzer bir deyim kullanır: Büyük bir işyerinin gelişmesi, sadece en iyilerin yaşamını sürdürmesi anlamına gelir. Andrew Carnegie bu fikri daha geniş bir görüş açısına yerleştirir: En iyinin yaşamını sürdürmesi zengin ve fakirin uzlaşmasını doğurur. "Self made man" in miti, protestanizm, darwinizm hep birlikte içinde en üst ilke olarak özdeksel başarının ve insanlar arası ilişkilerde üstün değer olan eşitsizliğin egemen olduğu bu kolektif bilincin biçimlenmesine katılırlar.

En Yeteneklilerin Aristokrasisi veya Gerçek Aristokrasi

William Graham Sumner, daha önce denenmiş üç düşünce akımının birlikte ele alınmış sentezini temsil etmektedir: Ekonomik bireysellik, protestanizm ve darwinizm. Sumner'in yansıttığı bu ideoloji, bitmekte olan Amerika XIX. yüzyılının gereksinmelerine çok iyi bir biçimde uyum gösterdi. Amerikan ideolojisi reformist veya sosyalist hareketler aracılığıyla protesto edildi. Sumner var olan düzeni savundu ve Amerikan geleneğinin kaynaklarına uygun olduğunu göstererek onu meşrulaştırdı.

Sumner "bırakınız yapsınlar" in Amerika şampiyonudur. Spencer'in etkisinde olan Sumner, devletin yükselmesine karşı geldiğinde Jefferson'unkine benzer bir tutum takınmaktadır. Ona göre devlet, keyfi olarak belirli bireylere elverişli olanaklar sağlandığında, en yetenekli kişilerin ortaya çıkmasını engellemektedir. Bu nedenle devletin müdahaleci olmaması gerekir. Genelinde yetkinsizlik,

gelişmeye ayak bağı olmaktadır. İlerleme "yaşam için savaşım" dan kaynaklanmalıdır. Özgürlük, eşitsizlik ve en iyinin yaşamını sürdürmesi alternatifinden çıkmamak gerektiğini yazmaktadır. Özgürlüksüzlük, eşitlik, yetkin olmayanın yaşamını sürdürmesi kabul edilmemelidir. Ona göre Spencer'in yaptığı gibi doğal yasayı anımsatmak gerekmez, sadece gerçeği görmek için toplumu gözlemek yeterlidir: İnsanlar eşit olmadıklarından, seçkinin özgürce ortaya çıkabilmesi gerekir. Evrim kuramı eşitsizliğin olanaksız olduğunu göstermektedir. Bu kuram, soyut olarak tanımlanmış insan haklarının hayali olduğunu ortaya koymaktadır. İnsanlar zenginliğin birikimindeki, bolluğun gerçekleşmesindeki kapasiteleri ölçüsünde hak sahibidirler. İşte sadece bu durum ilerleme yolunu belirler (10).

Özgürlüğün anlamı şu olmalıdır: Özdeksel başarıya yardımcı olmalıdır, mülkiyet hakkını garanti etmelidir. İnsan soyut haklara sahip değildir; sahip olduğu tek hak, kendi şansına sahip olmasıdır; ondan özgürce faydalanması ve böylece mutluluk hakkını gerçekleştirmesidir. Bu hak sadece seçkine ayrılmıştır. Sumner böylece toplumsal bölünmeyi meşrulaştıra bilmektedir. Kuramında sınıflar, birinci toplumsal grubu oluşturmaktadır. Sınıflar siyasal ve ekonomik iktidar için savaşır ve çok yetenekli, erdemli bireylerden oluşmaktadırlar; bu yetenekleri onları toplumun geri kalanlarından ayırmaktadır, yani kitlelerden. Kitleler büyük çoğunluğu oluşturmaktadır; sınıflar tarafından yönetilmelerine rıza gösteren pasif, vasat insanların bir araya gelmesiyle ortaya çıkmaktadırlar. Sınıf farkı sadece farklı başarı derecelerinin sonucudur. Sumner sınıfı seçkin anlamında kullanmaktadır. Jefferson'un, Hamilton'un, Darwin'in ve Spencer'in kuramına bağlı olan bu seçkine Sumner, protestanizmin seçilmişlere tanıdığı erdemleri atfetmektedir. Ölçülülük ve çalışma, yetenekli bireyin bu yeni aristokrasiye katılma hakkını vermektedir. Bu seçkinin en iyi kesimini müteşebbisler vücuda getirmektedir(11).

Tüm gelişmenin kaynağı olan sermaye, kendilerini ekonomik etkinliklere adayanların perhizi sayesinde oluşabilecektir. Bu amaçla tüm güçlerini, tüm yeteneklerini kullananların zenginleşmeye hakları vardır; çok sayıda olan diğerleri başarısız olmaktadırlar: Milyarderler doğal bir ayıklamanın sonucudurlar. Yoğun bir biçimde çalışan, ürettiklerini harcamayan, ayrıcalıklı bir statüyü hak eder. Toplumsal eşitliği gerçekleştirmek amacıyla toplumu altüst etmek isteyenler, haksızlıkların en büyüğünü işlemiş olurlar. Büyük fedakarlıklarla

zengin olmuş müteşebbislerden alıp, fakirlikten kurtulmak için hiçbir çaba göstermeyen kişilere vermek, büyük haksızlıktır. Sumner ve okulu, eşitlikçi eğilimi olan çok sayıdaki işçi hareketleriyle meşruluklarının tehdit edildiği bir sırada, müteşebbislere yeri doldurulamayacak bir haklılığı sunmaktadır.

Amerika' nın Aristosu, en önemli Amerikalı sosyolog olarak dikkate alınan Frank Lester Ward Amerika geleneğinin derinliklerinden geldiği görülen demokratik öğretisi adına, şiddetli bir biçimde darwinizme ve Sumner'e karşı geldi. Ward evrim yasasını kabul etmekte, fakat onu derinlemesine bir biçimde dönüştürmektedir.

Ona göre evrim, hayvanlar ve insanlar dünyasında aynı değildir. Birincisinde doğal, ikincisinde ise yapaydır. Çünkü insan, iradesiyle müdahale etmektedir; insan tamamen doğa tarafından belirlenmemiştir ve doğa üzerinde etkili olabilmektedir. Ward, Sumner'in kuramını - Marx'ın Hegel'in kuramını yaptığı gibi - tersine çevirmektedir. Sumner'e göre, insanın tamamen hayvan olmamasının nedeni, sermaye biriktirmesini öğrenmesidir; Ward'a göre ise, insanı diğer hayvan türlerinden ayıran temel nitelik beyninin çok gelişmiş olmasıdır. İnsan zenginliğe susamış bir varlık değil, zekayla donanmış bir varlıktır. Sumner, insanın bireysel olarak hareket etmesi ve ilerlemesi, bu amaçla sadece kendi kendisine bakması gerektiğini düşünmektedir. Ward ise aksine, insanın birlikten kuvvet doğduğunu ve birliğin güvenceye, başarıya, işi bitirmeye götüren yol olduğunu öğrendiğini dile getirmektedir. Böylece ulaşılacak amaç zenginliğin egoistçe biriktirilmesi değildir: Ortak mallar Ward'ın "meliorizm" (méliorisme) diye adlandırdığına bağlıdır. Meliorizm içinde herkesin genel zenginlikten faydalanacağı toplumsal ve zihinsel bir durumdur (12).

Ward insana, onun zekâsına, yaratıcı kapasitesine inanmaktadır. Çok parlak bireylerin, yetenekleri ve toplumun yönetiminde temel bir bilim gibi ortaya çıkan sosyoloji formasyonları sayesinde, toplumun biçimlenmesi insan iradesine uygun olarak gerçekleştirilebilecektir: Böylece demokrasiden sosyokraziye (sociocratie) geçilmektedir. Böyle bir durumda toplum çoğunluğun iradesine göre değil, kendi aracılığıyla hareket etmektedir. Sosyolog olan yasa koyucular, devletin müdahalesinin geçerliliğini garanti etmektedirler. Sonuçta Ward, "bırakınız yapsınlar"a karşı gelmektedir. Devletin temel eylemi eğitime yönelik olmalıdır. Eğitim toplumsal eşitsizliğe son verebilecektir: İnsan

bilmesini öğrenmelidir. İnsanlar eşit değildir; çünkü benzer eğitimi almamışlardır. Bir defa bu benzer eğitim gerçekleşirse, ortaya çıkacak haklı eşitsizlik, herkesin gerçekte hak ettiği olacaktır: Şansların eşitliği eğitim önündeki eşitlikten kaynaklanacaktır; devam eden eşitsizlikler bireysel, doğuştan farkları yansıtacaktır. Sumner'in aksine Ward, "bırakınız yapsınlar" ın hüküm sürmesi durumunda en parlak bireylerin ortaya çıkacağını düşünmektedir.

Sumner'in "bırakınız yapsınlar" ına karşı olan Ward, eğitimi amaç edinen sosyokratların müdahalesi ile seçkinlerin ortaya çıkmasını amaçlıyordu. Sumner seçkinlerin "yaşam için savaşım"dan, Ward ise eğitimden çıkacağını ileri sürmüştür. Her iki düşünür de seçkinin toplumdaki önemini vurgulamışlardır. Ward'ın sistemi, eğitime ve sosyokratlara dayanmaktadır. Sosyokratlar, akla baş vuran, zorunlulukları tanıyan, kendi çıkarlarını düşünmeden topluma rehberlik eden niteliklere sahip olarak, çağdaş teknokratların habercisidirler. Ward'a göre eğitim, sistemin tümünün baş anahtarıdır. Eğitim aracılığıyla toplum gerçek seçkinine sahip olacaktır. Sosyoloji bilgisiyle donanmış bu seçkinler, toplumu refaha götüreceklerdir(13).

Ward'ın fikirleri Auguste Comte'u anımsatmaktadır. Comte sosyologlardan, toplum teknisyenleri olarak söz etmekteydi. Comte'un ütopyasında, büyük bunalımlar, çalkantılar geçiren Avrupa'nın, toplum teknisyeni sosyologlar aracılığıyla yeniden inşası öngörülmüştü. Ward, A. Comte gibi toplumsal düzenin yeniden kurulmasında insan iradesinin müdahalesini öngörmekteydi. Ward, sosyoloji biliminin ışığı altında, seçkinlerin gelişmiş toplumu yaratabileceğine inanmaktaydı.

Giddings, Sumner'in düşüncesini izlemiştir. Charles Cooley ve Edward Ross, Ward' dan esinlenmişlerdir. Bu son üç düşünür, sosyalizm taraftarı olmadıklarını belirtmişlerdir. İstedikleri, kapitalizmde reform yapmaktı; sınıfları ortadan kaldırmak değil, şansların eşitliydi. Bundan başka, üçü de eğitimden, toplumsal hareketlilikten gerçek seçkinleri ortaya çıkarmayı kolaylaştırmasını bekliyordular(14).

Yukarıda ABD'nin toplumsal düzeninin oluşumunda, etkili olan düşünce akımlarından söz ettik. Gördüğümüz gibi bu düşüncelerin tohumları, Avrupa'da sanayileşme, kentleşme ve kapitalizm süreci içinde atılmış ve yeşermiştir. Kuşkusuz Amerika demokrasisi, Avrupa kültürünün bir ürünüdür. Avrupa'daki sermaye birikimi yaşı kıtada

sanayi devrimine yol açmıştır. Bu süreç önce ticarî, sonra malî ve en sonunda da sanayi etkinliklerinin yoğunlaşmasına yol açmıştır. Böylece dünya, sonu gelmeyen çok hızlı bir değişme ve ekonomik büyüme sürecine girmiştir. A. Smith ve Ricardo'nun yapıtlarında dile gelen ve o güne dek önemi anlaşılmayan pazar için üretim başlamıştır: Üretmek ve daha fazla üretmek; kimler için üretildiğini bilmeden, her alanda üretmek. Karınca misali, sonu gelmeyecek bir kış için, durmadan yuvaya yiyecek taşır gibi üretmek. Bu yolu izleyen ekonomik etkinliklere Avrupa dar gelmeye başladı. XVI. yüzyılda başlayan ticarî kapitalizm, sömürgeciliği de beraberinde getirdi. Amerika kıtasını da içine alan sömürgeciliğin anlamı, başlangıçta sömürge haline getirilen ülkenin yeraltı ve yerüstü zenginliklerini yağmalamaktı. Amerika da Avrupalıların yağmalamalarından nasibini aldı. XVIII. yüzyılda İngiltere ve Fransa başta olmak üzere Avrupa, sanayi devrimi sürecine girdi. Bu dönem, ticarî ve malî etkinliklerin egemen olduğu merkantilist bir dönemden çok sanayinin egemen olduğu bir aşama olarak nitelenir. Bu dönemde Avrupa'da ticarî ve malî burjuvanın yerini sanayi burjuvazisi almıştır; mutlakiyet ve meşrutiyet rejimlerinin yerine, parlamenter demokratik rejim geçmiştir. Merkantilist dönemdeki devlet müdahaleciliğinin yerini, serbest dış ticaret almıştır. Toplum, farklı ayrıcalıklara sahip olan grupların oluşturduğu hiyerarşik bir yapıdan, herkesin yasalar önünde eşit olduğu bir aşamaya geçmiştir ve herkese seçme ve seçilme hakkı verilmiştir. Biz duygusunun egemen olduğu topluluk yapılarından, ben duygusunun egemen olduğu toplum yapılarına geçilmiştir.

Bu hızlı gelişmelerin çeşitli kıtalardaki etkileri farklı olmuştur. Kuzey Amerika'nın dışındaki kıtalar ve ülkeler sömürge, yarı sömürge veya ekonomik bakımdan bağımlı ülkeler konumlarını sürdürmüşlerdir. Güney Afrika Cumhuriyeti, Rodezya gibi beyaz kolonların bulunduğu yerlerin dışında Avrupalılar genellikle Afrika kıtasını sürekli yerleşim yeri olarak seçmemişlerdir. Ortadoğu ve uzak doğuda bulunan Asya ülkeleri sadece sömürge ülkeleri olarak görülmüşlerdir. Kuzey Amerika, İngiliz sermayesi için cazibeli bir yöre haline geldikten sonra, Avrupalılar için de yerleşilebilecek bir ülke durumuna dönüşmüştür. 1822-1823 yıllarında 36 000, 1829-30'da 77 000, 1840'da 120 000, 1850'de 150 000 Avrupalı göçmen Amerika'ya göç etmiştir(15). Kuzey Amerika, yeraltı ve yerüstü zenginliklerinin yağmalandığı bir yer olmaktan çok, başta İngiliz olmak üzere, Avrupalı müteşebbisler için yatırım bölgesi olarak seçilmiştir. İngiliz

sermayesi, demir yolları ağlarının örülmesi ile devreye sokulmuş ve daha sonra tüm alanlara yayılmıştır. Göç eden Avrupalılar Kuzey Amerika'yı kendilerine ülke edinmişlerdir. Böylece Amerika'da yerli burjuvazi ortaya çıkmıştır. Başlangıçta İngiliz burjuvazisine bağımlı olan yerli burjuvazi, ülkedeki bağımsızlık hareketlerini destekleyerek, bağımsız bir ülkenin, yani ABD'nin kurulmasına olanak sağlamıştır.

Bugün dünyanın en büyük süper güçlerinden biri olan, ABD'nin kalkınmasında üç büyük etken rol oynamıştır: 1. Doğal koşullar 2. Müteşebbis zihniyetine sahip olan seçkinler 3. Seçkinlerin girişimciliğine ve yaratıcılığına olanak sağlayan toplumsal düzen. Tarım ürünleri açısından en zengin ülke kuşkusuz ABD'dir. En zengin petrol yatakları yine bu ülkededir. Bu nedenle ABD'nin doğal zenginlikleri tartışma konusu yapılamayacak kadar açıktır.

Amerika'ya göç etmiş olan Avrupalılar konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Özellikle İngiltere başta olmak üzere, Avrupa ülkeleri fazla işgücünü, başta Amerika olmak üzere, koloni ülkelerine göndermişlerdir. 1850-1875 yılları arasında İngiltere'de kurulan meslek sendikaları, dış ülkelere fazla işgücünü göndermek için fon ayırmışlardır. Amerika'ya kimler göç etmiştir? Bu soruya yanıt vermek oldukça güçtür. Fakat bazı somut örneklerle ve diğer göçlerle ilişki kurarak, bu soruya yanıt vermeye çalışabiliriz. İngiliz tekstil sanayisinin en büyük müteşebbislerinden olan Owen, 1824 yılında, hayal ettiği toplumu gerçekleştirmek için, Amerika'ya göç etmiştir. Bazı düşünürlere göre, toplumu ileri götürenler marjinal gruplardır. Örneğin kapitalizmin kuruluşunda, feodal beylerin baskısından kaçan gezginlerin, şairlerin, katillerin, serüvenden hoşlanan kişilerin oluşturduğu gruplar önemli rol oynamışlardır. Bu gruplar Doğu ülkelerinden gelen malları, nehirler boyu ilerleyerek Avrupa'nın içlerine kadar götürüp satmışlardır. Böylece feodalizmin yabancı olduğu tüccar kesimi doğmuştur. Ticaret burjuvazisinin habercisi olan bu tüccarlar, feodal topluma, kapitalizmin ilk tohumlarını atmışlardır. Başka bir örneği de kendi ülkemizden verelim. Nermin Abadan'ın yaptığı Türk işçi göçü konusundaki çalışmalarıyla, bizim yaptığımız Avrupa'daki Türk işçileri konusundaki tezimizi karşılaştırdığımızda ilginç bulgular elde etmiştik. Abadan'ın yaptığı çalışmada Avrupa'ya, 1961'lerde başlayarak göç eden ilk Türk işçilerinin özellikle, İstanbul, İzmir ve Ankara'dan gittikleri saptanmıştı. Bunların, hem eğitim ve hem de nitelik açısından ülkemizdeki işgücünün en üst katmanında yer

aldıkları ortaya konmuştu. Kısaca Türkiye'nin en fazla gereksinme duyduğu nitelikli, eğitilmiş, girişken işgücünün bir bölümü, ilk işçi göçü kafilesinde yer almıştır. 1970'lerde Almanya'nın daha fazla işgücüne gereksinme duyması nedeniyle, doğrudan köylerden bu ülkeye doğru yapılan göçler söz konusu oldu. O halde ilk göçenler yeniliğe açık, toplumun dinamik güçleri olmuştur. Amerika'ya ilk göçenler için de aynı savı ileri sürebiliriz. İlk Amerikalılar, Batı Avrupalı, İngilizler, İrlandalılar, Fransızlar, İsveçliler vb. olmuşlardır. Doğu Avrupa'dan, İtalya'dan, Yunanistan'dan göç, daha sonraki yıllarda gerçekleşmiştir. Kısacası, Amerika'ya göç eden ilk Avrupalılar, en gelişmiş ülkelerdeki serüveni seven, yeniliğe açık, girişimci kişiler olmuştur diyebiliriz. Amerikan rüyası olan "Aldoredo" yu bu kişiler yaşamlarında gerçekleştirmişlerdir: Eli kolu boş olarak Amerika'ya gelen bu insanların bazıları, dünyanın en zengin insanları olabilmişlerdir.

Toplumsal düzen, seçkin insanların tüm rüyalarını gerçekleştirebilmesi için bir engel değil, bir olanak olmuştur. Amerika toplumunun en büyük avantajı, Avrupa'daki gibi feodal kurumlara sahip olmamasıdır. İkinci bir niteliği de, çeşitli Avrupa ülkelerinden gelen insanların oluşturduğu, mozayik benzer bir toplum yapısını yansıtmasıdır. Farklı ırktan, farklı dilden, farklı kültürlerden gelen insanların birlikte yaşamaya karar vermeleri, hoşgörü sınırlarının genişlemesine olanak vermiştir. Bu hoşgörü ortamı, "birakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" felsefesine uygun düşmüştür. Bu anlayış ekonomik anlamda serbest piyasa ekonomisinin benimsenmesine olanak sağlamıştır. Bunun yanında felsefede, bilimde ve sanatta pragmatizm yaygın taraftarlar kazanmıştır. İnsan davranışının amacı faydadır. İnsanlar, sorunlarına en pratik çözüm yollarını bulmalıydılar. Bu düşünceler temeline dayanılarak oluşturulan toplumsal düzen, insanların etkinliklerinin zenginliği üretmesine yönelmesi sonucunu doğurmuştur. Serbest piyasa ekonomisine dayanan toplumun işleyiş mekanizmaları, bu zenginliğin belirli ellerde toplanmasına olanak sağlamıştır. Böylece Carnegie ve Rokefeller gibi dünyanın en zengin insanları ortaya çıkmıştır. Bunun yanında çalışan kesimler de, toplumsal düzenle bütünleşecek tarzda örgütlenmişlerdir. İngiltere'de refah döneminde ortaya çıkan meslek sendikaları örneği, ABD'nde benimsenmiştir. Bu sendikal anlayışı şu şekilde ifade edebiliriz: Nasıl ki işadamları ürettikleri malları piyasada en yüksek fiyata satmak isterlerse, sendikalar da, kendilerine bağlı olan işgücünü en yüksek

değerden pazarlamak isterler. Bir malın veya işgücünün pazardaki değeri arz ve talep yasasına göre belirlenir. O halde sendikaların görevi, üyelerinin yaşam düzeylerini yüksek tutmaktır; bu amaçla kendisine bağlı mesleklerde işgücünün artışını sınırlı tutmak, böylece ücretlerin üst düzeylerde kalmasını sağlamaktır. Bu çerçevede, çalışan kesimler de ABD'nde bu refahtan pay alabilmişlerdir. Bu nedenle ABD'nde, Avrupa'daki gibi büyük işçi hareketleri görülmemiş ve işçiler siyasal alanda değil, genellikle ekonomik alanda mücadeleler vermişlerdir.

Yukarıda açıkladığımız toplumsal işleyiş, bir grubun elinde büyük bir sermaye birikimine yol açmıştır. Böylece ekonomik gücü ellerine geçirenler, siyasal erki de yönlendirmeye başlamışlardır. Böylece Amerika'da "plutodemokrasi" oluşmuştur. Plutodemokrasi, hem halka ve hem de zenginliğe dayanan bir demokrasi olmuştur(16). Amerika Birleşik Devletlerinde özellikle sanayi temeline dayanan bir grup oluşmuştur. Tocqueville bu konuda Amerika'da imalatçı aristokrasinin ortaya çıktığından söz etmektedir(17). Duvarger bu kesime, "iktisadi oligarşi" adını vermektedir.

Bu makalemizde ABD örneğinden hareketle toplumsal düzen, demokrasi ve seçkinler arasındaki ilişkileri çözümlenmeye çalıştık. Konuyu sanayileşme süreci içinde değerlendirdik. Bu nedenle incelemelerimizi sanayi toplumuyla sınırlandırdık. Bir sonraki makalemizde sanayi ötesi toplumu, "bilgi toplumu" nu ele almayı düşünüyoruz.

REFERANS NOTLARI

- 1) BIRNBAUM, Pierre , **La Structure du pouvoir aux Etats-unis**, Paris: Collection Sup, 1971, s.10.
- 2) BIRNBAUM, P., **a.g.e.**, s.11.
- 3) BIRNBAUM, P., **a.g.e.**, s.12.
- 4) BIRNBAUM, P., **a.g.e.**, s.15.
- 5) BIRNBAUM, P., **a.g.e.**, s.17.
- 6) FREUND, Julien, **Sociologie de Max Weber**, Paris: Collection Sup, 1968, s. 177.
- 7) FREUND, J., **a.g.e.**, s.181.
- 8) PHILIP, André, **Histoire des faits économiques et sociaux**, Paris: Editions Mantigne, 1963, s.58
- 9) FREYER, Hans, **İçtimaî Nazariyeler Tarihi**, Çeviren : ÇAĞATAY, Tahir, Ankara, A.Ü.Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayını No: 105, 1968, s.58.
- 10) BIRNBAUM, P., **a.g.e.**, s. 24.
- 11) BIRNBAUM, P., **a.g.e.**, s. 25.
- 12) BIRNBAUM, P., **a.g.e.**, s. 28.
- 13) BIRNBAUM, P., **a.g.e.**, s. 29.
- 14) BIRNBAUM, P., **a.g.e.**, s. 30.
- 15) PHILIP, A., **a.g.e.**, s. 65.
- 16) DUVERGER, Maurice, **Batı'nın İki Yüzü** , Çevirenler: C. Eroğul, F.Sağlam, Ankara, Doğan Yayınları, 1977, s. 77
- 17) DE TOCQUEVILLE, Alexis, **De la démocratie en amérique**, Paris: Collection idées, 1968, s. 259